

VERESS ÉVA

ny. egyetemi docens
Babeş–Bolyai Tudományegyetem,
Kolozsvár, Románia
tveress@yahoo.com

CZAKÓ JÓZSEF FŐORVOS, A MAROSVÁSÁRHELYI MAGYAR ORVOSKÉPZÉS KLINIKAI HÁTTERÉNEK MEGTEREMTŐJE

Az Első Erdélyi Szívműtét Története

A tanulmány dr. Czakó József, sebész főorvos, szanatóriumi és kórházigazgató, egyetemi tanár életével, munkásságával foglalkozik, melyről nagyon kevés összefoglaló írás jelent meg eddig. Fontos orvostörténeti adatokat igyekezik kihozni az ismeretlenség homályából és átmenteni az utókorra, melyek a Marosvásárhelyi Szanatórium létrehozásával, és az Erdélyben elvégzett első szívműtettel, az új kórház megszervezésével, valamint a Marosvásárhelyen 1944-ben elindult magyar nyelvű orvostudományi képzéssel kapcsolatosak. Szakirodalmi források és egyedi dokumentumok igénybevételével, valamint a szerző saját tapasztalatai alapján, a Czakó hagyatékra támaszkodva menti át a fontos adatokat, mely által a múlt század eleji kisváros egészségügyi viszonyairól új információkra és fontos részletekre derül fény.

Kulcsszavak: Marosvásárhelyi Szanatórium, az első szívműtét, magyar nyelvű orvostudományi képzés

CHIEF OF MEDICINE JÓZSEF CZAKÓ, WHO ESTABLISHED CLINICAL INSTITUTIONS IN MAROSVÁSÁRHELY SERVING THE HUNGARIAN LANGUAGE MEDICAL EDUCATION. The Story of the First Heart Surgery in Transylvania. The study deals with the life and work of dr. József Czakó, chief of medicine, sanatorium director, university professor, about whom very little summary has been written so far. He tries to bring important historical medical data out of obscurity and save them for posterity, which are related to the establishment of the Marosvásárhely Sanatorium and the first heart surgery performed in Transylvania, by organizing the New Hospital, as well as the Hungarian-language medical training that started in 1944 at Marosvásárhely. By using specialized literary sources and unique documents, as well as based on the author's own experiences, relying on the Czakó legacy, he saves the important data, which reveals new information and important details about the health conditions of the small town at the beginning of the last century.

Keywords: Marosvásárhely, Sanatorium, the first heart surgery, medical education in Hungarian

Beérkezett: 2022. 05. 15.
Közlésre elfogadva: 2022. 08. 15.
Copyright GERUNDIUM

Czakó József (1895–1975), sebész főorvos, orvosi szakíró, szanatóriumi és kórházigazgató, Marosvásárhelyen élt és tevékenykedett. Székelykövesden született, 1895. január 4-én, ősi nemesi családból. Édesapja sepsikilyéni Czakó József, édesanyja Korbuly Erzsébet.

Tanulmányait a Marosvásárhelyi Református Kollégiumban kezdte, majd a Kolozsvári Unitárius Kollégiumban fejezte be. Beiratkozott a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Orvostudományi Karára, melyet 1919-ben végzett el.¹ Utolsó szigorlatait 1921-ben, Budapesten tette le, és ezt követően 1921. május 13-án avatták az orvostudományok doktorává. Orvosi diplomáját Budapesten 1921. június 2-án állították ki.² Ezzel elkezdődött orvosi működése, mely sikerekkel, buktatókkal és rengeteg nehézséggel volt tele. Életében három hatalomváltást élt meg: az 1920. június 4-én aláírt trianoni diktátum elszakította Erdélyt az anyaországtól, 1941. augusztus 30-án a második Bécsi döntés Erdélyt kettéosztotta és Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolta, 1944. augusztus 23-án a román állam átvette a hatalmat. Ő tette, amit kell, dolgozott és küzdött a betegek életéért és a romániai magyar közösségért.

Orvosi működésének első négy esztendejében (1921–1925) a Budapesti I. Számú Sebészeti Klinika munkatársa volt, miközben sebészorvosi képesítést szerzett. Ezután visszatért Marosvásárhelyre, ahol 1926-tól sebész szakorvosként helyezkedett el. Viszonylag későn, 1939-ben alapított családot: feleségül vette a demokratikusan gondolkodó báró Kemény Katalint, házasságukból két lányuk és egy fiuk született: Czakó Júlia zenetanár, Czakó Judit fogorvos és Czakó József István sebészorvos. Czakó Józsefné Kemény Katalin 107 éves korában, nemrég hunyt el.

A Marosvásárhelyi Szanatórium megalapítása és elindítása

Abban az időben, amikor Czakó doktor Vásárhelyre került, egyetlen egészségügyi intézmény létezett, a Szentgyörgy utcai Kórház, ahol meglehetősen rossz körülmények uralkodtak. Egy modern egészségügyi intézmény létrehozása már rég aktuálissá vált. A század elején tervbe is vették egy több pavilonból álló modern kórház építését, de közbejött az első világháború és a terv nem valósulhatott meg.

¹ CZAKÓ József, *Önéletrajzi írás*. Marosvásárhely: gépelt kézirat, Családi archívum, 8 oldal.

² Az Orvosi Kar, 2447/1920-1921 számú végzésével s annak alapján a kötelező kórházi szolgálat elengedésével, jogosítva van az orvosi gyakorlatra. Budapest, 1921. június 2-án, a néhai dr. Lechner Károly dékán helyett Demeter Georgius hivatalban lévő dékán írta alá. A diplomát az akkori szokás szerint latin nyelven állították ki, melyet Romániában 2619 iktatószám alatt, a Bukaresti Orvosi Egyetemen (Universitatea din București, Facultatea de Medicină) honosítottak. A diplomára vezetett igazoló iratban ez áll: 4 számú tanügyi törvény, 71 cikkelye értelmében és az Orvosi Fakultás Tanácsának jegyzőkönyve alapján megállapítjuk, hogy Czakó József orvosi diplomája, melyet a Budapesti Egyetemen szerzett, egyenértékű azzal, amit a Bukaresti Egyetemen bocsájtanak ki.

Bernády György, aki két ízben is volt a város polgármestere (1902–1919 és 1926–1929 között) is szorgalmazta az új kórház építését, ezt azonban az akkori hatalom nem támogatta. Dr. Czákó József sebészorvos elhatározta egy magánkórház felépítését. Ennek érdekében 1927. június elsején megalakult a Marosvásárhelyi Szanatórium Részvénytársaság, mely megteremtette a sanatórium építésének anyagi alapjait. A megválasztott igazgatóság elnökének Bernády György polgármestert választották meg. Tagjai a város és a vármegye képviselőin kívül az anyagiakban érdekelt református, római katolikus és unitárius egyházak mellett a lutheránus, görög katolikus, görögkeleti egyházak és a zsidó hitközség is képviselést nyertek és vállaltak. Tehát a sanatórium egyházi tulajdonban volt, ökumenikus intézménnyé vált. 1927. június 14-én megtartott igazgatósági gyűlésen a Szanatórium Részvénytársaság ügyvezető igazgatójává dr. Czákó Józsefet választották meg, majd 1928. június 28-án ügyvezető igazgató és sebész főorvosként véglegesítették.

„Az igazgatóság egy nagyobb ágylétszámú sanatórium megépítését határozta el, ezért külföldi tanulmányútra mentem Ausztriába, Németországba, Csehszlovákiába. Prága mellett találtam egy modern sanatóriumot, melynek praktikus és szép beosztása megnyerte a tetszésemet”, olvassuk a sebészorvos önéletrajzi írásában.³

A Marosvásárhelyi Szanatórium

Miután tanulmányi útjáról hazatért, a város főmérnöke készítette el a terveket, de ennek nem volt sikere, így Czákó doktor Budapestre utazott, ahol Hüttl Dezső műegyetemi tanárral tárgyalt. Visszaemlékezéseit így folytatja: *„Teljesen az én elgondolásaim*

³ CZÁKÓ József, *Önéletrajzi írás*. Marosvásárhely: gépelt kézirat, Családi archívum, 8 oldal.

szerint készítette el a jelenlegi szanatórium terveit, mely az első téglától az utolsó cserépig az én közreműködéssel vált valóra, és kapuit 1929. december 16-án nyitotta meg, és tegyük hozzá országos mérföldkövet jelentett kórházi viszonylatban.” A szanatórium korszerű, hetvenágyas intézmény volt, amely sebészeti, belgyógyászati, szülészeti, reumatológiai és fizioterápiás osztállyal működött. Majd így folytatja: „A szanatórium hamarosan benépesült betegekkel és népszerűsége évről évre nőtt, ehhez hozzájárult a képzett fő- és alorvosi kar magas szintű munkája, valamint a szakszerű, hivatásos ápolószemélyzet lelkiismeretes tevékenysége.” Tegyük hozzá, nem kis mértékben Czako doktor közvetlensége, aki az általa vezetett szanatóriumban meghitt hangulatot teremtett.

Az új kétemeletes szanatórium rendelkezett az akkori idők modern orvostudományának összes terápiás berendezésével: hidrotérápia, sós, jódos, kénes, szénsavas, hab stb. fürdők, hőlég- és gőzkamrák, elektroterápia, röntgendiagnosztika és terápia, kvarclámpa, diatermia biometeorológiai laboratórium, műtőtermek és szülőszobák. A betegek kényelmét központi fűtés, hideg-meleg víz, lift és az ágyakhoz szerelt rádió tette teljessé. Azt, hogy milyen volt a szanatórium, elég, ha megemlítjük, 1930-ban Drezdában rendezett nemzetközi egészségügyi kiállításon Románia kormányának pavilonjában három hatalmas fényképpel mint az ország egyik legmodernebb egészségügyi intézetét mutatták be a nagyvilágnak.

A gazdasági válság idején a szanatórium anyagi gondokkal küzdött, veszteségesse vált. Ekkor dr. Czako József, felettesei nyomására bérbe vette, megmentette a csódtól, és tovább működtette. Elérte azt, hogy ne csak a módosabb betegek vehessék igénybe a betegellátást, hanem a lelkészek által igazolt, két holdnál kevesebb földdel rendelkező szegények is, adott esetben a díjtalan műtétet is vállalta. Ezáltal adott igazi szociális tartalmat a szanatóriumnak, amelyet 1933-ban népszanatóriummal szervezett át. Ilyen természetű ellátás abban az időben országos szinten is egyedülálló volt. A szanatóriumot csak úgy tudta fenntartani, hogy hét éven keresztül sebészorvosi keresetét rá kellett áldoznia, annak érdekében, hogy a szanatórium továbbra is gyakorolhassa altruisztikus hivatását.

A több ezer általa végzett műtét között talán az első Erdélyben elvégzett szívoperáció keltette fel annak idején nemcsak a szakma, a közvélemény, hanem a külföld érdeklődését is.

A szívből eltávolított varrótű

Közel 100 év telt el azóta, hogy dr. Czako József elvégezte Erdélyben és Romániában az első szívűtétet. Azóta a szívsebészet sokat fejlődött, hiszen ma már a szívátültetés is bekerült az orvosi gyakorlatba, mégis érdekes elsősorban orvostörténeti szempontból megemlékezni az eseményről. A külföldön és belföldön szenzációszámba menő műtétet dr. Czako sebész főorvos írása alapján tesszük közzé.⁴

⁴ CZAKÓ JÓZSEF, *Önéletrajzi írás*. Marosvásárhely: gépelt kézirat, Családi archívum, 8 oldal.

A harmincas évek elején világviszonylatban is ritka volt a szívműtét, csak a sérüléssel eseteket operáltak,⁵ Czako doktor 1935-ben megejtette az életmentő műtétet, majd később nyilvánosságra is hozta, leírta és be is⁶ mutatta népes közönség előtt. Általában golyót távolítottak el a szívből sebészeti beavatkozással, a dr. Czako által a szívből 1935-ben eltávolított varrótű-műtét Erdélyben premiernek számított. Előző években Magyarországon, Hüttl Tivadar debreceni sebészprofesszor⁷ egy varrótűt távolított el a szívből. Romániában ez volt az első sikeres, de ugyanakkor nem kevés kockázattal járó szívűtét.

A fiatal, 23 éves katona, Nagy Mihály, Marosvásárhely környékéről, Jedd községből származott. Katonai szolgálatát teljesítette. 1935. június elsején kivezényelték aratásra a Craiovától 12 km-re fekvő Glod község határába. Egyik reggel ébredés után ingen és mellén vércseppeket talált. Feltételezte, hogy ezek attól a varrótűtől erednek, amit előző este ingébe szúrt. Viszont a tűt sehol nem találta. Két napig légzésénél fájdalmai voltak, később ezek kimaradtak, így aztán tovább dolgozott. Augusztus elején egyik nap ellepte a hideg veríték, összeesett, elvesztette az eszméletét, és csak öt óra múlva tért magához. Ezredénél Craiován három hétig vizsgálták, szédült és mellkasában forróságot érzett, nem találták panaszainak okát, végül 20 napra szabadságra küldték. Hazaérkezése után a marosvásárhelyi Állami Kórházban jelentkezett, itt is megvizsgálták. Röntgenezték, de eredménytelenül. Innen került a Szanatóriumba, ahol Czako József kezelésbe vette.

A röntgenernyő alatt teljesen nyitott diafragma mellett sem a mellkasban, sem a hasüregben fémre jellemző árnyék nem volt észrevehető. A bal rekesz mozgása korlátozott volt. Viszont a tüdőben semmilyen patológiás árnyék nem látszott. Hosszas keresés után, dorso-ventrális irányban, a bal rekesz alatt a gyomor léghólyagon áttűnő, sajátos ritmusú mozgást észleltek, a szív és hasi szerveknél valamivel intenzívebb vonalas árnyékként egyszer csak feltűnt a keresett varrótű, s tisztán kivehető volt a szívvel való pulsatorikus együttmozgása. E röntgenfelvétellel beigazolódtott, hogy a fiú panaszait a szívbe fúródott tű okozza. A lelettel craiovai ezredénél újra jelentkezett, ahol négy hétig vizsgálták, kétszer kitérték a műtétet, de el is napolták, majd elbocsájtották azzal a javaslattal, hogy Bukarestbe vagy Kolozsvárra menjen műtét végett. Rossz állapotban került haza, állandó szűrő fájdalmai voltak, szédült, minden mozgásra megtántorodott. Miután nem tudta tűrni a fájdalmat, 1935. október 15-én újra jelentkezett a Marosvásárhelyi Szanatóriumban. Újabb röntgenvizsgálatok igazolták, hogy a tű ugyanott van, ahol 55 nappal azelőtt, és pontos anatómiai helyét is felmérték: dorso-ventrális irányban a szív alapján, a 6. elülső borda porcocs részének felső szélén, a szegycsont szélétől megközelítőleg 1 cm távolságra a jobb szívkamra elülső falában horizontálisan fekvő, a bőrtől kb. 4 cm mélységben. Állapota nagyon súlyos volt, elvesztette munkaképességét.

⁵ J. D. ROLLESTON, Prof. Anton Eiselberg, *Nature*, 144 (1939). 1004–1005.

⁶ CZAKÓ József, *Szívből eltávolított varrótű*, EME, Tordán tartott tizenötödik vándorgyűlésén (Torda, 1938. augusztus 28–30.) elhangzott előadás kézírata, Marosvásárhely: Családi Archívum, 1938.

⁷ CZAKÓ József, *Szívből eltávolított varrótű esete*, EME, XV. Magyar Orvosok Vándorgyűlésének Emlékkönyve, Szerk. György Lajos, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 1939, 17–19.

A tű megtalálása csak az első lépés volt. A fiú életének megmentéséért azt el kellett távolítani. Annak idején ez nagyon kockázatos műtét volt. Dr. Czako sebész főorvos vállalta a kockázatot, 1935. október 17-én megműtötte a fiút. Dilaudid-scopolaminos előkészítés után, éternarkózással: a 6. borda magasságában a mellcsont közepétől kiindulva, bal felé, ferde, közel 15 cm hosszú metszésből feltárta a 6. bordaporcot egész a csontos határig. A m. pectoralis rostjait a borda széléről, a m. rectus rostjait a borda alsó széléről egész hosszában leválasztotta, majd a bordát megszabadította a bordaközi rostoktól. Miután a szegycsontnál a bordaporcot, valamint az 5. és a 7. bordával összefüggő bordarészt átvágta, az egész 6. bordaporcot rezekálta. Ezután lekötötte az artéria és véna mamma internákat. A m. transversus thoracis rostjait részben élesen, részben tompán leválasztotta, s a mellhártyával nagyon óvatosan oldalra tolta. A tű nem volt látható, ezért két csipesszel megfogva a szívburkot megnyitotta azt. A pericardiumon 10 centis feltárást végzett, ezután szabaddá vált a szív. Bal kézzel kissé megemelte a szívet, ekkor annak hátsó oldalán barnás elszíneződés tűnt elő, melynek közepén egy fekete pontocska tűnt észre. Többszöri kísérlet után sikerült egy szisztolé alkalmával ezt egy peannal megfogni. Óvatos húzással, diasztolé alkalmával érezte, hogy a fekete pont tűhegynek bizonyult, a megfogott rész megmozdult, majd többszöri zökkenő után az egész tűt kihúzta a szív falából. A megjelent vércseppet letörölte, több vér nem folyt, így egy vékony gumicső visszahagyásával, catgut öltéssel a szívburkot csomósan összevarrta, felette az izmokat rétegesen mindenütt összeöltötte, s végül bőrvarrattal a műtétet sikeresen befejezte. Zavarmentes gyógyulás következett. A betegnek a pulzusa műtét után 115 volt, 3 nap alatt 70 alá szállt. Másnap, miután semmi utóvérzést nem tapasztalt, eltávolította a drain csövet. Hat hét múlva a fiú gyógyultan távozott a Szanatóriumból. Több ízben jött vissza kontrollvizsgálatra, és teljesen panaszmentesen gyógyult. Tehát a kockázatos műtéttel dr. Czako megmentette a fiatal katona életét. Ezt Nagy Mihály maga igazolta, amikor Czako doktor temetésén 40 év múlva részvétét fejezte ki a Czako családnak, és elmondta, hogy ő az első szívoperáció túlélője, akinek az elhunyt megmentette az életét. Az erdélyi magyar és román sajtótermékek zöme megemlékezett a szenzációs eseményről.^{8,9,10}

Dr. Czako József hivatása magaslátán álló, kitűnő diagnoszta volt, sok reménytelennek tűnő beteg életét mentette meg, olyanokét is, akiket a halál torkából hozott vissza.

*Egészségügyi ellátás Marosvásárhelyen a második világháború idején,
az új kórház*

A szanatórium adta a régi kórház köré csoportosult orvosoknak és a kormánynak az indítékot egy új állami kórház felépítésére. Ez távolról sem volt olyan nagy méretű,

⁸ SÁNDOR Pál, A székely legény szívéből sikerült kiemelni az öt centiméteres varrotűt, *Ellenzék*, 1935. október, 20. 8.

⁹ HEGYI Ilona, Szemtől szemben egy élő emberi szívvel, *Brassói lapok*, 1935. október, 21. 8.

¹⁰ IZSÁK Ștefan, O operație chirurgicala la inima, *Diminieața*, 1935, joi 24 octombrie.

mint amit annak idején dr. Hints Elek tervezett. Lupaş egészségügyi miniszter kérésére 1926-ban a terveket Czako doktor megszerezte Budapesten, és átadta a román hatóságoknak. Viszont a kormány és a szervek nem tettek lépéseket a kórház felépítése ügyében. 1929-ben megkezdték ugyan az egy pavilonból álló állami kórház építését, de 11 év alatt sem sikerült tető alá hozni azt. 1941-ben Czako József sebész főorvos az állami kórház kinevezett új igazgatója fejezte be a kórház építését és nyitotta meg. Ebben nyert helyet a kórház belgyógyászati, szülészeti és nőgyógyászati osztálya, a röntgendiagnosztikai és terápiás részlege, valamint a kórbonctani, bakteriológiai és kémiai laboratóriuma. A többi részleg a régi kórházban maradt, amit sikerült részben restaurálni és modernizálni. Ott kapott helyet a bőrgyógyászati, fül-, orr-, gége- és szemészeti osztály. A régi irodahelyiségek külön épületét átalakította az elmebetegek részére. A tuberkulózisos betegek részére egy nagy kertben egy emeletes villát vásárolt. A katonai kórház helyére költöztette a járványkórházat, az illetékesek beleegyezésével, így ez is az új kórház közelébe került. Az új kórházat Czako igazgató majdnem üresen vette át. Nekikezdett egy modern laboratórium berendezéséhez. Beszerzett egy igen modern diagnosztikai és terápiás röntgenkészüléket, így aztán megkezdhette a kórház a működését. A régi kórház épületeinek korszerűsítésére is gondolt, 1943-ban megbízást kapott az új kórház körüli 12 hold területre még hét pavilon felépítésére. A tervek el is készültek, a kórház ezen részei nem épültek fel, a háború miatt elmaradtak. A kórházi osztályok orvosi felszerelése annyira teljes lett, hogy bármelyik klinikával a versenyt felvette. A 150-ről 550-re emelt ágyak részére sikerült az ágyneműt, fehérneműt is beszerezni. Példaszerű rend és fegyelem uralkodott az állami kórházban. Az orvosok részére továbbképző előadásokat szervezett. Kiemelte a kórházat az eddigi elhanyagolt állapotából és mintaszerű intézménnyé fejlesztette. A második világháború alatt és után is minden orvostársát a politikai támadásokkal szemben kitartóan védelmezte, a Szanatóriumban megtiltotta a sárga csillag viselését, memorandumot írt a zsidó kollégáit érő igazságtalanságok ellen. Támogatta román és zsidó orvoskollégái orvosi kamarai tagságát. A deportálások idején több kollégáját is megmentette. A kórház tíz zsidó orvosát munkaszolgálatra vitték. Hosszas telefonálások és ügyintézés után négy orvos részére sikerült felmentést eszközölni.

1941-ben a Szanatóriumot az egyháztól a belügyi kormányzat vette bérbe, és oda helyezte a sebészeti osztályt, aminek a vezetésével ugyancsak dr. Czako Józsefet bízta meg. A már addig is korszerű berendezést kibővítette. A Budapestről jött egyetemi tanárok és szakemberek megállapítása szerint ez volt az egyik legszebb és legtökéletesebben felszerelt sebészeti osztálya Magyarországnak.¹¹

Újabb hatalomváltásra került sor. Észak-Erdélyt visszacsatolták Romániához. Elrendelték a szanatórium teljes kiürítését, aminek eleinte ellenállt, végül kénytelen volt engedni. Emiatt Budapestre rendelték. A kórház személyzetét és a felszerelést távollétében három vagonba pakolták. Hazajövelekor a gyógyszereket, kötszereket, sebészeti műszereket visszatartotta, a személyzettel és a többi felszereléssel indult a

¹¹ CZAKÓ József, *Önéletrajzi írások*, kézirat, Családi archívum, 1971, 1–4.

szerelvény, amit eleinte nem akart kísérni, de több felülről jövő nyomásnak engedve Régenben csatlakozott a felszerelést szállító vonathoz, és elkísérte előbb Budapestre, majd Kaposvárra. Végül az egyik budapesti kórház (O.T.B.) sebészeti osztályán helyezkedett el, és jelentkezett a nemzetközi Vöröskereszthez is szolgálattételre. A Nemzetközi Vöröskereszt budai orvosi vezetőjeként többedmagával részt vett ötezer személy deportálásának megakadályozásában.

Budapest ostromát átélte és felszabadítása után első volt az orvosok közül, aki visszatért Marosvásárhelyre. Itt azonnal letartóztatták. Csak azután került szabadláb-
ra, miután magyarországi kapcsolatai révén, nagy mennyiségű tifusz elleni szérumot szerzett a kórháznak. Időközben Czakó doktor személyének köszönhetően a kórházi felszerelést visszaküldték Vásárhelyre. Így ő volt Észak-Erdélyben az egyedüli kórházi igazgató, akinek a révén az elmenekített – ma már felbecsülhetetlen értékű – kórházi felszerelés eredeti rendeltetési helyére visszakerült.

1945-ben a történelmi egyházak igyekeztek újraindítani a Szanatóriumot, a régi formájában. Ismét dr. Czakó Józsefet jelölték ki ennek vezetésére, azonban az új politikai körülmények között ez nem valósulhatott meg. 1948-ban államosították.

Magyar nyelvű orvospkézés Marosvásárhelyen (1944–1962)

A második bécsi döntést követően visszatért Szegedről Kolozsvárra az 1872-ben alakult Ferenc József Tudományegyetem (1941–1945). Az újabb rendszerváltás után az egyetem Szegedre távozott. A 407/1945 sz. királyi törvényrendelettel júniusban létrejött az önálló Kolozsvári Magyar Egyetem (később Bolyai Tudományegyetem, 1945. december 16.).¹² Ugyanebben az évben Szebenből Kolozsvárra költözött a Ferenc Ferdinánd Királyi Tudományegyetem is. Helyhiány miatt, júliusban megszületett az a határozat (1945. augusztus 16.), hogy az Orvosi Kar Marosvásárhelyre települjön át, ahol az üresen álló hadapródiskola és melléképületei, valamint Czakó József tevékenysége eredményeként a kórházi épületek alkalmasnak mutatkoztak az elhelyezkedésére.¹³ Így 1945 őszén az orvosi intézetek átköltöztek.

„A kar 19 tanszékére és a hozzájuk csatolt további 6 előadási szaktárgy élére 7 román állampolgárságú professzor és 6 előadótanár (docens) nyert kinevezést: Csógör Lajos fogász (egyben az egyetem rektora), id. Feszt György röntgenológus (egyben orvostudományi dékán), Stern Vilmos farmakológus, Gündisch Mihály szövettanász, Felszeghy Ödön fizikus, Kelemen László infektológus, Lőrincz Ernő András szülész, Pápai Zoltán sebész, ifj. Veress Ferenc bőrgyógyász, Várady

¹² GAAL György, *A magyar felsőfokú oktatás fellegvára*, Kolozsvár, Múzeum-Egyesület, 2022.

¹³ BARABÁS Béla és JOÓ Rudolf (szerk.), *A Kolozsvári magyar Egyetem 1945-ben*. Bevezető tanulmány, JOÓ Rudolf, Budapest 1990, Magyarság Kutató Intézet, 117.

Gábor tüdőgyógyász, Săbădeanu Vasile szemész, Andreescu Coriolan fül-orr-gégész, Czákó József ortopéd. Ugyanakkor a Ferenc József Tudományegyetem tantestületéből szerződéssel átvett magyar állampolgárságú professzorok közül 9 tartozott az orvoskarhoz: Ludány György élettanász, Obál Ferenc kórlettanász, Haranghy László kórboncnok és biológus, Láng István belgyógyász, Klimkó Dezső sebész, Miskolczy Dezső ideg-, elmegyógyász, Környey István idegsebész, Mórítz Dénes gyermekgyógyász, Beőthy Konrád törvényszéki orvostanász, továbbá Vendég Vince fül-orr-gégész- és Győry György szülész docensek. Egyesek korai távozása után egy időre még Marosvásárhelyre jött Krompecher István anatómus, Putnoky Gyula mikrobiológus közegészségtanász, Mosonyi János biokémikus, Csete Emil sebészprofesszor.¹⁴

Novemberben lezajlott az első felvételi vizsga, majd 1946. február elején megkezdődött az oktatás.

Az 1945–1948 közötti hőskor küzdelmes időszak volt, mert a fennmaradás pénzügyi hátterének és az anyagi ellátásának a biztosítása nagy nehézségekkel járt. Mégis sikerült kezdettől fogva biztosítani az oktatás és a betegellátás megfelelő színvonalát. Az első tanévben a hat évfolyamon 632 hallgató tanult, majd számuk hamarosan 800 fölé emelkedett.

1948 őszén, a szovjet mintájú tanügyi reform leválasztotta az orvoskarokat a tudományegyetemekről; így jött létre a továbbra is magyar tannyelvű Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet. Öt kara közül mindvégig megmaradt az általános orvosi kar; a gyermekorvosi kar 10 év múlva fokozatosan beolvadt az előbbibe; kérés-életű volt az 1951-ben országszerte megszűnt közegészségügyi kar; máig is működik a fogorvosi kar (melynek 1951-től 1960-ig szünetelt a tevékenysége), valamint az akkor újonnan szervezett gyógyszerészeti kar.

1962-ben párthatározat alapján vezették be a kétnyelvű oktatást, abban az értelemben, hogy az előadásokat románul és magyarul tartják, de a gyakorlatok kizárólag románul folynak, néhány diszciplína esetében pedig csak a román lett az oktatási nyelv. Az, hogy nem alakult külön román és magyar nyelvű tagozat, elősegítette a magyar nyelvű oktatás fokozatos elsorvasztását a következő negyedszázad alatt.¹⁵

Visszatérve a kezdeti időszakhoz, az Orvosi Kar oktatói között 1945-ben Czákó doktor nevét is ott találjuk. Czákó doktor önéletrajzi írásában ezt megerősíti, előadótanári kinevezését 1945. október 25-én kapta kézhez. 1945-ben részt vett tehát az egyetem elhelyezésében, szervezésében, de csak rövid ideig, mert 1946 februárjában letartoztatták.

¹⁴ FESZT György, Az 50 éves marosvásárhelyi orvosképzés és az Erdélyi Múzeum-Egyesület, *EME Orv. Értesítő*, 68, Kolozsvár, 1995, 11–18.

¹⁵ SZÖLLŐSI Árpád, *Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, 1945–1995*, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 1998.

Czakó doktor meghurcolása

A kommunista rendszer kettétörte dr. Czakó József orvosi karrierjét. A román hatóságok 1946-ban koholt vádak alapján három hónapra bebörtönözték, kizárták az Orvosi Kamarából. Sikerült dokumentumokkal igazolni a feljelentés képtelenségét, kiengedték ugyan, de nem kapta vissza a tanításhoz való jogát. Eleinte a szanatórium II. emeletén operált. 1949-től a cukorgyárban üzemi orvosként dolgozott.

1950. június 20-án újra letartoztatták, előbb Bukarestbe, majd a Duna–Fekete-tenger-csatornához szállították, ahol nehéz fizikai munkát végzett. A hivatalos iratok szerint egyéves „közmunkára” ítélték. Időközben kiderült, hogy mint a szanatórium volt tulajdonosát érte a méltánytalan bánásmód.

Miután sikerült igazolnia, hogy a szanatórium soha nem volt saját tulajdona, dr. Czakó Józsefné, Kemény Katalin beszerezte az iratokat és elvitte a minisztériumba, így öt hónappal az egy év letelte előtt, 1950-ben szabad lábra helyezték és távozhatott az „önkéntes” munkából. Elbocsájtó iratán ez állt: hét hónapon keresztül „építette a szocializmust”.

Czakó doktor fia, József Ferenc elmondta, hogy édesapja sok áldozatot hozott a Marosvásárhelyi Szanatóriumért, nem volt sem tulajdonos, sem részvényes, mint ahogy sokan gondolták róla. Mégis kapitalista kórháztulajdonosnak bélyegezték, mely rá és családjára nézve súlyos következményekkel járt. Lakását elvesztette, a család hét tagja fél évig fedél nélkül maradt. 1950–1956 között szörnyű körülmények között éltek.¹⁶ Veress Károly, a Marosvásárhelyi Cukorgyár akkori igazgatójának meghívására újra a cukorgyár üzemi orvosaként dolgozott, ahol többek között egészségügyi felvilágosító előadásokat is tartott. Később egyedül Miskolczi Dezső akadémikus professzor segítette, hogy pályáját folytathassa, így újra sebészorvosként végezte áldásos tevékenységét haláláig.

Közéleti tevékenysége

Az 1849-ben Kolozsváron alakult Erdélyi Múzeum Egyesület, Orvosi Szakosztályában tevékeny szerepet vállalt. A sikeres szívműtétről beszámolt az EME V. Magyar Orvosok és Természettudósok Vándorgyűlésén, melyet Tordán tartottak 1938-ban, majd a cikk meg is jelent „*Szívből eltávolított varrottü esete*” cím alatt. Az idő tájt az orvosi világirodalomban is számontartott, Erdélyben első közlés volt.¹⁷ Ezen kívül a Múzeum Egyesület keretében Marosvásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön is tartott előadásokat.¹⁸

¹⁶ CZAKÓ József Ferenc, CZAKÓ Júlia, Írásbeli és szóbeli közlései édesapjukról: Czakó Józsefről, 1000 év Erdélyben, 100 év Romániában. Hozzáférés: ezer.100.ro/ Arcképek/, Czakó József/, Kolozsvár: 1918.

¹⁷ PÉTER Mihály, PÉTER H. Mária, *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztályának százéves tevékenysége, 1906–2006*, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadó, 2006, 68, 78.

¹⁸ TANKÓ Attila, PÉTER Mihály (szerk.), *Generisch Antal emlékkönyv születésének 150. évfordulója alkalmából – Adatok a romániai magyar orvosok és gyógyszerészek munkásságáról*, Budapest, Generisch Alapítvány, Marosvásárhely, Erdélyi Múzeum Egyesület, Orvostudományi Szakosztálya, 1994, 158, 164–165.

A Marosi református egyházmegyének és a várbeli egyházközségnek több mint 10 évig volt a főgondnoka. Rövid ideig (1943-ban) az Erdélyi Közművelődési Egyesület Marosvásárhely város és Maros-Torda vármegye választmányának elnöke volt. 1975. december 23-án hunyt el Marosvásárhelyen. A református temetőben nyugszik.¹⁹

Epilógus

A hálás utókor nem felejtkezett meg dr. Czákó Józsefről, a híres sebészorvosról, professzorról, tanárról, aki a Marosvásárhelyi Szanatóriumot létrehozta. Megszakítás nélkül példásan működtette több mint 12 éven keresztül, országos viszonylatban az első szívoperációt elvégezte és fontos közéleti tevékenységet mondhat magáénak. Sikeres sebészorvosi, intézményteremtő és vezetői tevékenység után elszenvedte a kommunizmus megaláztatásait. A háromszori letartóztatás kettőtörte orvosi és oktatói karrierjét. Főorvosi állásába soha ezután vissza nem helyezték. Időnként, kerek évfordulókon a sajtóban róla, illetve az általa végrehajtott szívműtétről, harmincöt év után,²⁰ negyven év után²¹ megemlékeztek, magyarul-románul egyaránt.²²

2018-ban utcát neveztek el róla Marosvásárhelyen.²³ A Dr. Czákó József utca a város szívében, az általa létrehozott szanatórium, a mai Szülészeti Klinika mellett van, a Köteles Sámuel és Márton Áron utcák szomszédságában.²⁴ Tekintettel arra, hogy a város az erdélyi orvosképzés egyik központja, ahol tekintélyes orvosi közösség dolgozik, örvendetes, hogy utcát neveztek el egy olyan személyről, aki sokat tett a városért, az egyetemért és az emberekért, és megeremtette a marosvásárhelyi orvosképzés klinikai hátterét.²⁵ 2020-ban a Maros-megyei Központi Könyvtár kiadványt jelentetett meg azokról a tudós emberekről, akik sokat tettek a városért.²⁶ A kiadványban dr. Czákó József neve is szerepel. 2019-ben kiadvány jelent meg azoknak a magyaroknak emlékéit idézve, akik az elmúlt 100 évben sokat tettek az erdélyi közösségért és az országért. Ugyanebben az évben kiállítást rendeztek szerte az országban, így Marosvásárhelyen is, azokat a személyeket népszerűsítve, akik sokat dolgoztak a város magyarságáért.²⁷

¹⁹ KIS CSEKME Márta, *Orvosaink emlékezete sorozat 1*. Studium, Marosvásárhely, 2017.

²⁰ IZSÁK Ștefan, Operație pe cord. acum 35 de ani, *Steaua Roșie*, Duminică, 15, (1970). 15 februarie.

²¹ IZSÁK István, Egy 40 évvel ezelőtti szívműtétről, *Vörös Zászló*, 19, vasárnap, 1975. október, 3.

²² Ștefan IANCU, Intervenție pe cord acum 40 de ani, *Steaua Roșie*, (1975): 4. noiembrie, 3.

²³ SZUCHER Ervin, Számúznék az első romániai szívsebész emlékéit, *Erdélyi napló*, 2015. december, 19, <https://erdelyinaplo.ro/elo-emlekezet/szamuznek-az-első-romaniai-szivsebesz-emleket>.

²⁴ MEZEY Sarolta, Dr. Czákó József utca Marosvásárhelyen, *Népújság*, Marosvásárhely, 2018. október, 30.

²⁵ MEZEY Sarolta: Dr. Czákó József kórházalapító főorvosra emlékezve, *Népújság*, Marosvásárhely, 2018. november. 20.

²⁶ TODEA Ana, FÜLÖP Mária, AVRAM Monica, Oameni de știință mureșeni, *Dicționar Bibliografic. Consiliul Județean Mureș, Târgu-Mureș: Biblioteca Județeană Mureș*, 115.

²⁷ ACIU Imola, BENKŐ Levente, BOÉR Ilka, FODOR János, GÁL Zsófia, GYÖRGY Árpád Botond, LÁSZLÓ Lóránt, MOLNÁR Beáta, SZATMÁRI Edina, JAKAB Zalán Tamás, TÓTH-GÖDRI Iringó, ÚJVÁRI Dorottya és VIG Boglárka, 100 év – száz kiemelkedő romániai magyar személyiség, Iskola Alapítvány Kiadó és Háromszék Vármegye Kiadó, Kolozsvár, 2019, 74–76.

Köszönetnyilvánítás:

Köszönöm dr. Czakó József Ferencnek, Czakó Júliának és dr. Czakó Juditnak, hogy a család tulajdonában lévő értékes és fontos dokumentumokat a rendelkezésemre bocsájtotta, mely sok fontos adat tisztázásához segített hozzá, Péter Máriának és Ábrám Zoltánnak néhány adat pontosítását, és Fésüs Lászlónak hasznos tanácsát.